

HR-1996-46-A - Rt-1996-875

INSTANS:	Høyesterett - Kjennelse.
DATO:	1996-06-06
DOKNR/PUBLISERT:	HR-1996-46-A - Rt-1996-875
STIKKORD:	Sivilprosess. Vernetting. Internasjonalt forum. Erstatningsrett. Ærekrenkelse.
SAMMENDRAG:	En rekke selfangere anla sak ved Oslo byrett mot et svensk forlag med krav om oppreisning for angivelige ærekrenkelser i en bok som forlaget utga i Sverige, men hvor noen eksemplarer var solgt i Norge. Norske domstoler ble ansett kompetente, men Oslo byrett ble ikke ansett for rett vernetting da virkningene av de angivelige ærekrenkelser ikke var inntrådt særlig i Oslo. Tvistemålsloven § 29 - virkningsalternativet - var bestemmende både for spørsmålet om internasjonal kompetanse og vernettinget. - Uttalelser om Brusselkonvensjonen art. 5 (3) og Luganokonvensjonen art. 5 (3). - Høyesterett kom til at man i denne kjæremålssak hadde full kompetanse, jfr. tvistemålsloven § 404 nr. 1, da avgjørelsen av såvel internasjonalt som nasjonalt forum berodde på samme lovbestemmelse og samme faktum. - Kjæremålssak behandlet av Høyesterett, jfr. høyesterettsloven av 25. juni 1926 nr. 2, § 6 annet ledd.
SAKSGANG:	Høyesterett HR-1996-46-A, kjæremålssak jnr 158/1995.
PARTER:	1. Gudmund Skogvik, 2. Karl Magnus, 3. Astrup Jensen, 4. Reidar Olsen, 5. Harald Pedersen, 6. Bjørne Kvernmo, 7. Guttorm Bjørkan, 8. Ronny Warberg, 9. Nikolai Hemmingsen 10. Arne Hemmingsen 11. Bjarne Guttormsen Pettersen 12. Erling Paulsen 13. Agnes Nikolaisen 14. Jan Erik Pettersen 15. Arvid Jakobsen 16. Terje Bakken 17. Siv Heidi Bakketun 18. Lena Kersti Bakketun (Advokat Per Danielsen) mot Norsteds Förlag AB (Advokat Astri M Lund - til prøve).
FORFATTER:	Schei, Hellesylt, Backer, Gussgard, Sinding-Larsen.

Saken gjelder spørsmålet om tvistemålsloven § 29 gir domskompetanse for norske domstoler for krav om oppreisning for ærekrenkelser, fremsatt i bok utgitt i Sverige, og i tilfelle hvilken norsk domstol som etter bestemmelsen vil være rett vernetting for søksmålet.

Norsteds Förlag AB, Stockholm, utga i 1989 i Sverige Odd Lindbergs bok "På sälfångst i Vesterisen". De opprinnelige saksøkerne i nærværende sak - i alt 17 - mente seg ærekrenket av en rekke uttalelser i boka. De fremmet krav om erstatning for ikkeøkonomisk skade mot forlaget. Kravet er begrenset til å gjelde kompensasjon utelukkende for den skade som er oppstått i Norge. Forliksslage ble tatt i 1992, og etter henvisning til retten ble stevning tatt ved Oslo byrett.

Jeg nevner at søksmålet er reist før Luganokonvensjonen trådte i kraft, og at konvensjonen derfor ikke får anvendelse.

Norsteds Förlag påsto søksmålet avvist, dels under henvisning til at norske domstoler ikke var kompetente - de faktiske forhold var ikke slik at domskompetanse kunne grunnes på tvistemålsloven § 29, dels fordi Oslo byrett også etter denne bestemmelsen vil være uriktig vernetting. Om den "umiddelbare virkning" av de påståtte ærekrenkelser overhodet kan anses for å ha skjedd i Norge, må det i tilfelle være der de angivelige krenkete - saksøkerne - bor.

Etter muntlig behandling av avvisningsspørsmålet fattet Oslo byrett den 12 desember 1994 beslutning med slik slutning:

"1. Saken fremmes for Oslo byrett for såvidt gjelder spørsmålet om oppreisning for den eventuelle

skade som er oppstått i Norge.

2. Saksomkostningsavgjørelsen utestår til den dom eller kjennelse som avslutter saken."

Norstedts Förlag AB påkjærte byrettens beslutning til lagmannsretten.

Side 876

Eidsivating lagmannsrett avsa 8 mars 1995 kjennelse med slik slutning:

"1. Søksmålet avvises.

2. Saksomkostninger for byretten og lagmannsretten tilkjennes ikke."

Lagmannsretten la til grunn at det, ut fra forarbeider og i noen grad teori, må innfortolkes en begrensning i tvistemålsloven § 29 med hensyn til hvilke virkningssteder som kan gi grunnlag for domskompetanse, så vidt forstås både internasjonalt og internrettslig. Retten fant at det var så ubetydelig spredning av boka i Norge, at det ikke forelå virkninger som kunne gi norske domstoler kompetanse.

Saksøkerne påkjærte lagmannsrettens kjennelse til Høyesteretts kjæremålsutvalg. Kjæremålet rettet seg mot lagmannsrettens rettsanvendelse og bevisbedømmelse. Høyesteretts kjæremålsutvalg besluttet den 24 august 1995 å henvise kjæremålet til Høyesterett, jf Høyesterettsloven av 25 juni 1926 nr 2 § 6 annet ledd, og justitiarius bestemte at partsforhandling skulle finne sted etter reglene for ankesaker.

De kjærende parter anførsler kan oppsummeres slik:

Det krav som er fremmet, og som er hjemlet i skadeserstatningsloven § 3-6 første ledd, er et krav på oppreisning for skade de kjærende parter er påført i Norge ved ærekrenkelser fremsatt i den bok Norstedts Förlag har utgitt. Deres æresfølelse og omdømme er krenket - sml straffeloven § 246 og § 247. Virkningen for deres æresfølelse er utvilsomt oppstått her i landet, hvor de bor. Den krenkelse av deres omdømme som først og fremst har betydning for dem, er også inntrådt her. Å knytte de vesentlige virkningene av krenkelsene til Sverige - som lagmannsretten har gjort - er misforstått.

Tvistemålsloven § 29 må forstås ikke bare som en vernetingsregel, men også som en regel om internasjonalt forum. Noe grunnlag for et tilknytningskrav ut over vilkåret om "umiddelbare virkninger" - som er oppfylt - er det ikke. Såvel lovforarbeider som rettspraksis støtter opp under en slik forståelse av regelen. Det samme gjør tilsvarende forumregler i Luganokonvensjonen og Brusselkonvensjonen og praksis i tilknytning til disse, samt reelle hensyn.

Søksmålet må kunne anlegges i Oslo. De sentrale fiskerimyndigheter holder til i Oslo, og selfangernes vern av omdømmet er særlig viktig i forhold til disse myndigheter. "Umiddelbare virkninger" av krenkelsene har derfor inntrådt her.

De kjærende parter har nedlagt slik påstand:

"1. Byrettens beslutning, slutningens punkt 1, stadfestes.

2. Kjæremotparten tilpliktes å betale de kjærende parter saksomkostninger forbundet med kjæremålet for Oslo byrett, lagmannsretten, Høyesteretts kjæremålsutvalg og Høyesterett."

Kjæremotparten, Norstedts Förlag AB, har anført:

Lagmannsretten har helt riktig knyttet de vesentlige virkninger av ytringene i boka til Sverige. Den er utgitt der, på svensk og med sikte på det svenske marked. Det har ikke vært noen markedsføring rettet mot Norge, og de meget få bøker som er kommet hit - rundt 30, er kjøpt inn

Side 877

etter bestillinger. Forlaget har ikke hatt noen mulighet for å kontrollere utbredelsen av boka. Dette må være helt sentralt ved vurderingen av om nødvendig tilknytning foreligger.

Lagmannsretten har tatt et korrekt rettslig utgangspunkt ved å stille et krav om tilknytning til Norge ut over den virkning at saksøkernes æresfølelse skal være krenket. Saksøkernes standpunkt ville innebære at enhver ærekrenkelse mot en nordmann fremsatt i trykt skrift, uansett hvor i verden

og uansett utbredelse, kan forfølges gjennom søksmål i Norge. Det kan ikke være riktig. Vilåret om nærmere tilknytning har støtte i rettspraksis og teori.

De slutninger saksøkerne har trukket fra Luganokonvensjonen og Brusselkonvensjonen, er altfor vidtgående. Det er riktig at Luganokonvensjonen og Brusselkonvensjonen - begge konvensjoners artikkel 5 (3) - har regler med ordlyd som minner om tvistemålsloven § 29. Det er også riktig at EF-domstolen i en ærekrenkelsessak - Fiona Shevill vs. Presse Alliance S.A. (693J0068)- har lagt til grunn at forum for erstatningskrav for ærekrenkende uttalelser fremsatt i en avis dels er den stat der avisen er utgitt og dels stater hvor avisen er utbredt - virkningsstedet. Men det stilles altså et krav til utbredelse, som ikke er oppfylt i vår sak. Det er videre en vesentlig forskjell mellom aviser og bøker. Aviser sendes av utgiveren til utlandet for salg. Bøker bestilles fra utlandet, og utbredelse av bøker i utlandet vil derfor fremtre som langt mer tilfeldig.

Dersom Luganokonvensjonens og Brusselkonvensjonens bestemmelser om skadested som forum hadde vært traktatfesting av allment aksepterte forumregler, ville de utvilsomt hatt betydning som rettskilde i vår sak. Det er imidlertid ikke situasjonen. Dette er traktatfesting av forumregler som har sin bakgrunn i at de skal gjelde for land med nært økonomisk samkvem og med gjensidig tillit til de andre lands domstoler. Tvistemålsloven § 29 som forumregel skal anvendes i forhold til alle land, og for fremtiden vil den utelukkende få betydning i forhold til andre land enn de som er omfattet av Luganokonvensjonen. Dette tilsier et strengere tilknytningskrav.

Ved internasjonale forumregler må det regnes med en viss grad av gjensidighet mellom statene. Hvis norske domstoler anser seg kompetente til å behandle krav med grunnlag i påståtte injurier fremsatt i utlandet, må vi regne med at det vil gi argumenter for en tilsvarende holdning fra utenlandske domstolars side i forhold til påståtte krenkelser fremsatt her i landet. Dette er betenkelig om vi tar i betraktning de svake kår ytringsfriheten har i mange land.

Det er også et annet aspekt ved ytringsfriheten som er vesentlig. Forlagene må vurdere en del litteratur i forhold til nasjonalt regelverk om ærekrenkelser. Det er kostbart. Om forlagene også skal måtte vurdere manuskripter i forhold til andre lands injurielovgivning, vil det være ytterligere kostnadsdrivende og kan vanskeliggjøre mulighetene til å få utgitt litteratur.

Det er videre et moment av vekt at forum og lovvalg bør være forutsigbart. Forutsigbarhet sikres i størst grad om søksmål må anlegges der boka er utgitt.

Dersom norske domstoler er kompetente, må rett verneting etter tvistemålsloven § 29 være saksøkernes bosted. Oslo byrett er ikke verneting.

Side 878

Kjæremålsmotparten har nedlagt slik påstand:

"1. Prinsipalt: Lagmannsrettens kjennelse, slutningens pkt. 1, stadfestes.

Subsidiært: Søksmålet avvises fra Oslo byrett.

2. Norstedts Förlag AB tilkjennes saksomkostninger for byretten, for lagmannsretten og for Høyesterett."

Jeg bemerker innledningsvis at Høyesterett har full kompetanse ved avgjørelsen av om søksmålet kan fremmes for norske domstoler, jf tvistemålsloven § 404 første ledd nr 1. Spørsmålet om den alminnelige kompetansebegrensning i § 404 første ledd nr 2 og 3 i dette tilfelle vil gjelde ved avgjørelsen av hva som er rett verneting, kommer jeg tilbake til.

Begge parter synes å forutsette at tvistemålsloven § 29 ikke bare er en vernetingsregel, men også en regel som - iallfall forutsetningsvis - hjemler internasjonal domsmyndighet. Det man er uenige om, er det nærmere innholdet av regelen.

Jeg er enig i at tvistemålsloven § 29 også hjemler internasjonal kompetanse. At regelen skal gi slik kompetanse, fremgår av de forutsetninger som lå til grunn for den. Tvistemålsloven § 29 ble gitt etter forslag fra Jon Skeie, og bestemmelsen er - med en viss begrensning - lik Skeies forslag. Skeies begrunnelse var nettopp blant annet å åpne for at disse sakene skulle kunne gå for norske domstoler, se Ot.prp.nr.1 (1910) side 107. I kjennelser av Høyesteretts kjæremålsutvalg i Rt-1990-382 og Rt-

1994-675 er det lagt til grunn at bestemmelsen gir internasjonal kompetanse.

For at erstatningssøksmål skal kunne anlegges i Norge med grunnlag i tvistemålsloven § 29, må det kreves at handlingen - fremsettelsen av injuriene - eller "den umiddelbare virkning" av dem "er inntrått" her. Det er dette siste - virkningsalternativet - som er aktuelt i saken. Vilkåret om "umiddelbar virkning" er ikke klart. Men det er tatt inn i loven som en begrensning. Det ble ved utarbeidelsen av tvistemålsloven antatt at det kunne føre for langt alltid å la stedet der en skadegjørende handling har virkninger, begrunne verneting, jf Indst.O.XV.(1912) side 59. En begrensning gjennom vilkåret om "umiddelbar virkning" er minst like godt begrunnet ved anvendelse av bestemmelsen som en regel om internasjonal kompetanse. Det må sikres at søksmålet har en naturlig tilknytning til Norge. Normalt må det tilsi at søksmål ikke kan anlegges her om de virkninger som begrunner kravet, fremstår som mer avledete og bagatellmessige sammenlignet med virkningene i andre land.

Ut fra dette er jeg derfor i og for seg ikke uenig i det som synes å ha vært lagmannsrettens grunntanke - at det må foretas en avgrensning mot de mindre betydningsfulle virkninger. Men den konkrete bedømmelse lagmannsretten har foretatt, er jeg imidlertid - både ut fra en annen vurdering av de faktiske forhold og en annen vektlegging av rettslige argumenter - ikke enig i.

Det oppreisningskrav som er fremmet, gjelder som nevnt skade på æresfølelsen - sml straffeloven § 246 og tap i omdømme - sml. straffeloven § 247.

Side 879

Skaden på æresfølelsen er knyttet til saksøkerne selv, og den må klart nok sies å ha sin umiddelbare virkning her i landet hvor disse bor. Det kan nok reises spørsmål om slik skade på æresfølelsen alene kan innebære en "umiddelbar virkning" etter tvistemålsloven § 29. Det ville i tilfelle gi en meget vid - antakelig for vid - søksmålsadgang om injurier fremsatt i utlandet overfor nordmenn, alltid - ut fra at subjektet for injurien bor i Norge - skulle begrunne søksmålskompetanse her. Jeg går ikke nærmere inn på dette.

Også eventuell skade på omdømmet kan knyttes til Norge. Ved virkningene for omdømmet må det være riktig, som fremhevet av den kjærende part, at det er omdømmet i Norge som er særlig viktig for saksøkerne. Deres omdømme i Sverige vil bety mindre. I Sverige vil vel for øvrig de ærekrenkende ytringer mer kunne gi skår i omdømmet for den beskrevne næringsutøvelse enn for den konkrete selfanger. Forlaget har pekt på at Lindbergs bok bare er solgt i få eksemplarer i

Norge, og at saksøkernes omdømme her derfor ikke kan være skadet i særlig grad. Etter min mening må antall solgte bøker ha begrenset vekt ved vurderingen av virkningene i forhold til spørsmålet om internasjonal kompetanse etter tvistemålsloven § 29. Det sentrale må være at det er solgt bøker i Norge, og at det finnes eksemplarer til utlån i noen biblioteker. Den som her i landet har vært interessert i selfangst, eller av andre grunner har ønsket å lese boka, har hatt tilgang til den. Heller ikke forlagets argument om at det ikke har vært markedsføring i Norge, og at forlaget ikke har hatt styring med salget her, kan ha særlig vekt ved de kompetansespørsmål som nå skal avgjøres. Boka er utgitt i vårt naboland Sverige, i en situasjon hvor selfangst og selfangstmetoder har vært sterkt omdiskutert. At ytringene i denne boka ville bli kjent og få en spredning til Norge, må for forlaget ha stått som innlysende.

Jeg ser det altså slik at de ærekrenkende virkninger - i den grad det er slike - av ytringene i boka langt på vei vil ha inntrådt her. Dette må etter tvistemålsloven § 29 gi norske domstoler kompetanse til å behandle det krav som er fremsatt i saken, på oppreisning for skade oppstått i Norge. Om norske domstoler ville hatt kompetanse til å behandle et krav om oppreisning også for virkninger ytringene måtte ha hatt i utlandet, er det ikke nødvendig for meg å gå inn på.

Jeg finner støtte for resultatet i Brusselkonvensjonen art 5 (3) og EF-domstolens praksis i tilknytning til denne, og i den parallelle bestemmelsen i Luganokonvensjonen.

Brusselkonvensjonen art 5 (3) lyder i dansk språkdrakt:

"En person der har bopæl på en kontraherende stats område, kan sagsøges i en anden kontraherende stat: - - - - 3) I sager om erstatning uden for kontrakt, ved retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået; --- ---"

Luganokonvensjonen art 5 (3) er likelydende bortsett fra at det i en parantes etter teksten er angitt: "(det sted der skaden ble voldt eller oppsto)".

Side 880

Men også for Brusselkonvensjonen er det gjennom EF-domstolens praksis lagt til grunn et tilsvarende virkningsalternativ. I en prejudisiell avgjørelse i sak C-68/93 Fiona Shevill vs. Presse Alliance S.A. fastslår EF-domstolen at en som er krenket i en avisartikkel, kan anlegge erstatningssak mot utgiverne av avisen for domstolene i den stat avisen utgis, og da for hele den skade ærekrenkelsen har forvoldt, eller ved domstolene i de øvrige land avisen er utbredt, men da bare for den skade som er oppstått i vedkommende land. Jeg bemerker at jeg ikke forstår avgjørelsen slik at det i uttrykket "utbredt" ligger noe kvalifikasjonskrav med hensyn til at det må være spredt et betydelig antall eksemplarer av avisen.

Det kan ut fra dette neppe være tvilsomt at Brusselkonvensjonen for sitt virkeområde ville tillatt et søksmål som nærværende anlagt i den stat saksøkerne bor, og at Luganokonvensjonen, om den hadde trådt i kraft da søksmålet ble anlagt, ville hjemlet kompetanse for norske domstoler. Det må være et moment av vekt ved anvendelsen av tvistemålsloven § 29 som regel om internasjonalt forum, at den praktiseres i overensstemmelse med forumregler i land vi i betydelig utstrekning har felles rettstradisjon med. Det kan nok ha relevans, slik forlaget har fremhevet for Høyesterett, at tvistemålsloven § 29 som forumregel er generell, og også skal anvendes i forhold til land med en annen rettstradisjon enn vår. Særlig tungtveiende som argument for å høyne kravet til tilknytning etter tvistemålsloven § 29, kan jeg imidlertid ikke se at dette har. For det første har nok det "gjensidighetsargumentet" som er fremholdt, en begrenset betydning i forhold til land med sterkt forskjellige rettssystem og rettstradisjon. Dertil kommer at selv om utenlandske domstoler baserer domskompetanse på virkningssynspunkter, innebærer ikke det i seg selv at de avgjørelser som treffes i vedkommende land, vil bli anerkjent i Norge.

Jeg kan heller ikke se at de øvrige hensyn kjæremålsmotparten har trukket frem, kan medføre en annen forståelse av tvistemålsloven § 29 enn den jeg har gjort rede for, og denne forståelse tilsier altså at det anlagte søksmål har forum i Norge.

Jeg ser så på vernetingssspørsmålet - spørsmålet om hvor søksmålet kan anlegges i Norge. Her oppstår, som jeg tidligere har antydnet, et kompetansespørsmål. Tvistemålsloven § 404 nr 1 hjemler full kompetanse for kjæremålsutvalget og Høyesterett i et videre kjæremål hvor lagmannsretten har avvist et søksmål fordi norske domstoler ikke har kompetanse til å behandle saken. Hvor en avvisning derimot er knyttet til at søksmålet er anlagt ved feil verneting, vil de alminnelige kompetansebegrensninger etter tvistemålsloven § 404 nr 2 og 3 få anvendelse. I nærværende sak er imidlertid situasjonen at internasjonal kompetanse og verneting, skal avgjøres ut fra samme regel og samme faktum. I et slikt tilfelle må det være forsvarlig å legge til grunn full kompetanse i begge spørsmål. Noe annet ville innebære at Høyesterett for vernetingssspørsmålet måtte nøye seg med å uttale sin oppfatning av hvor søksmålet internt hører hjemme og så oppheve lagmannsrettens kjennelse og hjemvise saken til lagmannsretten utelukkende for at lagmannsretten skulle formalisere den beslutning Høyesterett i realiteten allerede har truffet. Dette ville ikke tjene noe annet formål enn å forlenge behandlingen og øke partenes omkostninger.

Side 881

Jeg ser det slik at de vesentlige virkninger av de fremsatte ytringer - også for tap i omdømme - knytter seg til saksøkernes nærmeste omgivelser, og at saksøkernes bopel må være bestemmende for verneting etter tvistemålsloven § 29. Jeg kan ikke se at Oslo på samme måte peker seg ut som et virkningssted. At fiskeriadministrasjonen holder til her, kan ikke være tilstrekkelig. På dette punkt viser jeg til lagmannsrettens kjennelse side 12 hvor det er uttalt:

"Saksøkernes anførsel om at det kan konstateres en særlig nærliggende skade i Oslo fordi fiskerimyndighetene som regulerer selfangsten oppholder seg her, kan lagmannsretten ikke se at det er grunnlag for. At skadelidte i forhold til enkelte personer eller i enkelte områder er "særlig sårbar" for ærekrenkelser, vil nok kunne ha betydning for vernetingssspørsmålet, men noen slik anførsel kan, slik denne saken ligger an, etter lagmannsrettens mening ikke gjøres gjeldende i forhold til offentlig forvaltningsutøvelse."

Det kan ikke være anledning til å anlegge søksmål overalt hvor slike virkninger er tenkelige. Det må foretas en begrensning basert på at søksmålet må anlegges der tyngden av virkningene inntreffer. Søksmålet er reist i Oslo. Ingen av saksøkerne har bopel her, og saksanlegget må derfor avvises for dem alle.

Kravet om avvisning har reist prinsipielle og i noen grad tvilsomme spørsmål. Kjæremålsmotparten har ikke oppnådd å få saken avvist fordi den ikke hører hjemme for norske domstoler, men utelukkende fordi saken er anlagt ved feil verneting. Hensett til dette bør saksomkostninger ikke tilkjennes for noen instans.

Jeg stemmer for denne

kjennelse:

- 1. Saken avvises fra Oslo byrett.*
- 2. Saksomkostninger tilkjennes ikke.*

Sist oppdatert 1. april 2009